

CSABAI LÁSZLÓ (1969) Nyíregyháza

A cselekmény géniusza

Hlavacska András beszélgetése

Csabai Lászlóval

Csabai László Nyíregyházán él és ír. *De folyton Szibériába vágyik. Prózájának visszatérő főszereplője Szindbád, akinek nyomozásairól eddig három kötet jelent meg: a Szindbád, a detektív (2010), a Szindbád Szibériában (2013) és a Szindbád, a forradalmár (2017). Ahogy az első kötet fülszövege is hirdeti: „Ez a Szindbád nem az a Szindbád. Nem a Krúdy teremtette hős, hiszen nevét egyenesen a mesés Bagdad környékén utazva kapta; nem a múlt tűnt szépségeinek és asszonyainak, hanem tolvajok, csalók és gyilkosok nyomát keresi, és bár egyáltalán nem veti meg a zsírkarikás húslevest, kedvence a főtéri kioszkban árult olajban sült halfej.”*

▼ **A bűnügyi történeteid főszereplőjének, Szindbádnak, a nyárligeti detektívnek meghatározó személyiségjegye a kevert identitás. Az elmúlt években adott interjúdat olvasva azonban úgy láttam, hogy a te identitásod, írói önmeghatározásod is izgalmas kérdéseket vet fel. 2013-ban, a *Szindbád Szibériában* megjelenése után többször nyilatkoztad: „Én nem krimiíró vagyok, hanem egy író, aki detektívtörténeteket (is) ír.” Ma is fenntartod vallomásod?**

▼ A krimi számomra elsősorban nem műfaj, hanem téma. A bűn, annak felderítése és a bűnhődés. (Vagy a bűnhődés elmaradása, ami igazán nagy feszültséget okoz, s ezért érdemes használni.) Örök témák ezek. A népmeséktől kezdve, az eposzokon, az operákon, a realista nagyregényeken át mindenütt jelen vannak. A *Bűn és bűnhődés*t elolvasva döntöttem el végleg, hogy író leszek. (Addig költő akartam lenni.) Ennek a remekműnek a hatása mai napig érződhet a műveimen. Egyébként nem olyan fontos kérdés ez. Egyáltalán nem zavar, ha krimiírónak tartanak, csak olvassák a könyveimet. Viszont érzek egyfajta köztes helyzetet is. A krimirajongók fenntartással nyúlnak a könyvemhez, mert a *Magvető* „túlságosan szépirodalmi” kiadó, a *Magvető* törzsolvasói pedig azért, mert az első szindbádos könyvem címében benne van a „detektív” szó, és a detektívirodalom hagyományosan – de tévesen – lektúrnek számít sokak szemében. Abban, hogy krimiket – is – írok, legalább annyira benne van a sors keze, mint az eltervezettség. Úgy éreztem, negyvenéves koromig be kell törnöm az irodalmi életbe. (Sokak szerint amúgy negyvenéves kor alatt nem is lehet prózát írni, nincs hozzá kellő élettapasztalat. Van ebben valami, bár léteznek kiváló fiatal prózaírók is.) Harminckilenc évesen egy felolvasáson egy kriminovellám, a *Honvéd utcai eset* sikert aratott. A városi irodalmi lap, A Vörös Postakocsi igényt tartott rá. A Kalligram szintén le akarta hozni. Addig azért imádkoztam, bár megjelenne az írásom egy folyóiratban, s immár választhattam is, hol. De nem akartam egyetlen publikálási lehetőséget sem kihagyni, ezért A Vörös Postakocsinak írtam egy másik novellát, a *Honvéd utcai eset* folytatását. Aztán annak is megírtam a folytatását. S mire észbe kaptam, már kézen volt tizennégy rész. Összefésültem őket, s így született meg a *Szindbád, a detektív* kötet. Aztán azt is folytattam, s így jöttek az új kötetek. Ha azon a bizonyos felolvasáson egy tudományos-fantasztikus elbeszélésem aratott volna sikert, most talán sci-fi-író lennék. Hát ilyen szerepe van a véletlennek, a szerencsének. Vagy véletlen és szerencse nem is létezik? Helyesebb inkább Gondviselésnek nevezni?

▼ **Nem szeretnék több döglött aktát előrángatni, de még egy önreflexív kijelentéseden megakadt a szemem. Ez így szól: „2008-tól tartom magam írónak.” Első köteted (*A hiéna reggelije*) viszont már 2006-ban megjelent. Mi a viszonyod ma ehhez a könyvhöz?**

▼ Egy író elsősülöttje általában nem a legsikerültebb. Tipikus hiba a túlírás. A kezdő író sajnálja meghúzni a mondatait, mert nagy munkába telt azokat megalkotnia. Pedig szükség van erre. A tömörítés az igazi író egyik ismertetőjegye. *A hiéna reggelije* is túlírt. És túl nagy szerepet kap benne a fantasztikum. A fantasztikum pedig kétélű dolog. Ha kimondottan fantasztikus regényt akarok írni – és miért ne akarnék? –, akkor persze szükség van rá. De akkor is módjával kell adagolni. Mert a fantasztikus elemek halmozása eltelíti az olvasót. Olyan, mintha egy édesszájúnak egy egész do-

bostortát kéne megennie. És a fantasztikus elemek egymásutánisága még nem regény. Csak egy felsorolás. Valami más, karakterekből, emberi viszonyokból, történet-archetipusokból eredő hajtóerőt kell megtalálni. Ilyen értelemben fantasztikus irodalom nem is létezik. Csak „fantasztikus elemekkel dekorált” irodalmi mű. Persze van a fantasztikusnak „hihetetlen”, „meghökkenítő” jelentése is. Ezt a mindennapok során is érezhetjük. Az a közhely, hogy „nincs fantasztikusabb a valóságnál”, megállja a helyét. Tudunk olyan horrort kitalálni, mint amit Auschwitzban műveltek? És az, hogy a Holdra szálltunk? Hogy visszavarrják egy ember leszakadt lábát? Az utóbbi népmesei elem. Mese. És mégis valóság. Számomra Gogol fantasztikuma a legszimpatikusabb. Művében egyetlen fantasztikus részlet van: az orr önálló életre kel. De aztán teljesen úgy viselkedik, mint egy feltörekvő csinovnyik. És a társadalmi-tárgyi környezet is szívbemarkolóan reális. Ilyen orr-betétek maradtak meg a fantasztikum iránti vonzódásomból, amit viszont olvasóim és kritikussaim valahogy nem igazán vesznek észre. Az is érdekes kérdés, hogyan viszonyul a fantasztikum a krimihez. A kettő egymás teljes ellentétének tűnik. Hisz egy nyomozás végtelenül analízáló, valóságot vizsgáló. Csak így hiteles. Ám a nyomozás tárgya, közvetve, mégis az elkövető elméje. Lelke. Egy nagy rejtély. Olyan titkok tárháza, amelyek feltárása mégis meghökkenítő-fantasztikus eredménnyel járhat.

Itt-ott bölcselekdem is az első kötetemben. Azt sem kellett volna. És nem eléggé gördülékeny, finom a szöveg. Egy könyvet gyakran tízszer-hússzor is át kell írni, míg jó lesz. Az aprómunkát nem lehet megspórolni, még ha a végén már kezd is szinte értelmetlenné válni a szöveg, a szavak kezdik elveszíteni hangalakjukat. *A hiéna reggelije* novelláinak alapötletei viszont jók. Szóval nem tagadom meg ezt a könyvem, de túlzottan nem is reklámozom.

➤ **Szindbád-köteteidben – különösen az elsőben – a cselekményesség, a cselekményépítés látványosan kisebb hangsúlyt kap, mint a történelmi szituáció, a mindennapok realitásának ábrázolása. Néhány esetet éppen a banalitása tesz meghökkenítővé. Hogyan látod, cselekményesség és világábrázolás viszonya változott a köteteidben az évek során?**

✔ Mostanra már csakis cselekményben gondolkodom. Nem tanulásban, mondanivalóban, világképben, ideológiában. Bosszant is, amikor egy fiatal költő osztja az eszt, bírálgat, eljártssza a forradalmi szónokot. Előbb éljen, tapasztaljon, és tanulja meg a költészet zenei részének alapelemeit.

És nem is a nyelvi megformáltság, a „nyelviség” az elsődleges számomra. Persze nagyon fontos a forma, de mindennek a cselekményhez kell illeszkednie. A cselekmény folyton jelen van a műveimben, még ha bűvópatakként is. Az ad lehetőséget a jellemábrázolásra, a korrajzra, egy környék, egy életmód bemutatására. A cselekmény önálló életre tud kelni. Viszi előre a regényt, az elbeszélést. Mint egy kibomló DNS. Már nem is a szerző írja a művet, hanem az írja önmagát. Hallgatni kell a cselekmény géniuszára. Talán ez maga a múzsa.

Mindez azt jelenti, hogy a gondolataimban meginduló történetáradás a legfőbb erő, ami viszi előre a tollam. Nehezen tudok egy jó ötletet nem megvalósítani, ezért az eddigi három *Szindbád*-regényem novellaregény szerkezetű. Sok fejezet külön történetként is értelmezhető. Egy önálló bűneset, egy önálló nyomozás bemutatásaként. Amelynek mégis meglesz a végén a helye a nagy egészben. Nincs semmi bajom ezzel, sem alacsonyabb, sem magasabb rendűnek nem tartom a novellaregényt a „hagyományos” regényformánál, a következő bűnügyi könyvem azonban mégis egyetlen szálon fog futni, és a detektív egyetlen bűntett egyetlen elkövetője után fog nyomozni. Ez egy új feladat volt számomra. Hogy tudok-e ilyet írni. Majd az olvasók megítélik, sikerrel jártam-e.

➤ **Szindbád nyomozásait az 1920-as és az 1950-es évek között kísérelhetjük figyelemmel. Mi tette számodra vonzóvá ezt a korszakot?**

✔ Minden történelmi kor érdekes, de a 20. század elejétől kezdve állnak rendelkezésre nagy számban források. Újságcikkek, fényképek, filmhíradók és persze írók beszámolóí. Tehát ezt a kort lehet jól megjeleníteni. És saját rokonságom emlékezete is úgy száz évet ölel át. Ráadásul a városom nem egy régi település. Nincs középkori és alig van kora újkori históriája. De ez nem baj. Legalább áttekinthető. Legalábbis így gondoltam régebben. Ma már tudom: városomat sem ismerem eléggé. Amikor még nem ismertem, azt hittem, jól ismerem. Most, hogy már valamelyest ismerem, rájöttem, alig ismerem. Szokásos felismerése, élménye ez a gondolkodó, alkotó embernek.

Szeretek helyszíneket, városokat teremteni. Amelyek nem léteznek, de akár létezhetnének is. A teremtett helyszín szabadság. Úgy néz ki, ahogy én akarom. És nem lehet belekötni, hogy ennek a térnek vagy utcának a valóságban nem is ez vagy az a neve. Fő helyszínem Nyárliget. Ez a név hasonlít annak a városnak a nevéhez, ahol élek. De a két helyszín nem azonos.

Az „akár létezhetnének” élményhez kapcsolódik egy másik: „akár meg is történhetett volna”. Ez az igazi realizmus jellemzője. Mert az író maga találja ki a sztorit, hisz ez az igazán alkotótevékenység, de úgy írja meg, hogy az olvasó valóságosnak érezze, akár azt is hihesse, hogy megtörtént. A részleteken múlik minden – ahogy Sherlock Holmes is oly sokszor mondta Watson doktornak. Lehet írni sosem létező városokról, államokról, háborúkról, de ha a főhős 1975-ben bemegy egy szerény falusi házba Magyarországon, akkor annak a berendezését úgy kell leírni, hogy ne legyen benne olyan bútorfajta vagy bármilyen tárgy, ami csak 1976-ban jelent meg. Vagy ha mégis van, annak külön jelentősége legyen.

▼ **A krimikben a detektívnek sokszor választania kell, hogy a Törvény vagy az Igazság nevében jár-e el. Hogy látod, Szindbádhoz melyik áll közelebb? Változott ebben a tekintetben életútja során?**

✔ Optimális esetben nincs különbség a kettő között. Esetenként van. Bár, míg a törvény egzakt és viszonylag könnyen meghatározható, az igazság, pontosabban az igazságosság gyakran szubjektív. A detektívem hajlamos átlépni a törvényesség határát, hogy megmentsen valakit. Sajnálja a bűnelkövetőket, ha nem bűnözők. Különösen a nők tudják meglágyítani a szívét. És azt is látja, hogy akár a Horthy-, akár a Sztálin-, akár a Rákosi-rendszerben, a nép jelentős része áldozat. Áldozattá válásukért végképp nincs bűnhődés. A detektív csak egy mikrovilágban segíthet érvényre juttatni az igazságot. És ott sem mindig sikerül. A detektív és a fennálló rend feszült viszonya végigvonul minden könyvben. Szindbád az állam alkalmazottja, azt szolgálja ki, nem forradalmár, és így nem is lázong ellene forró fejfel. Csak próbálná a maga szakterületén a saját lelkiismerete szerint, a saját módszereivel, a napi és tágabb politikával nem törődve végezni a munkáját. De ez sosem sikerül maradéktalanul. A rendszer irányítói a lelkét is akarják, nemcsak a rendőri szolgálatát. És Szindbád lelke, lelkiismerete amúgy sem tiszta. '44 tavaszán nem harcolt a deportálások ellen.

▼ **Bármilyen jó detektív is Szindbád, nyomozásai végén sokszor támad az a benyomásunk, hogy a tettes kézrekerítésétől nem áll helyre a rend. Gyilkosokat, tolvajokat, erőszaktevőket kap el – a világ mégis sodródik a „téboly” felé. Honnan ez a szkepticizmus?**

✔ A klasszikus krimikre jellemző, hogy a bűntény felderítésével helyreáll a harmónia. Pedig az emberi világban úgy alapvetően nincs harmónia. Pláne nincs, ha megöltek valakit. Talán egy szülő megnyugszik, ha megtalálják gyermekének gyilkosát? Ez kárpótlás gyermeke elvesztéséért? Ráadásul pusztán a rendőrségre és a büntetésre alapozva nem lehet biztonságot, élhető világot teremteni. Nagyon sok feltétele és összetevője van annak. A jelenlegi világ sodródik valami bizonytalan felé. Hogy ez a „téboly” lesz, vagy már most a téboly uralkodik? A pesszimizmusom pedig a történelmi ismereteimből származik. Az emberiség nem tanul a történelemből. Az emberiség, az emberek primitívek. Ösztöneik, késztetéseik, vágyaik, világképük nem fejlettebb a Neander-völgyiénél. És a Neander-völgyi kipusztult. Nem azt mondom, hogy a homo sapiens feltétlen ki fog pusztulni, de változás kell. Ahogy tízezer éve az emberiség egy gyötrelmes folyamat keretében áttért a gyűjtögető-vadászó-halászó életmódról az élelemtermelőre (vagyis elhagyta az Édenkertet), úgy el kell hagynunk most az egyén, törzs, nép, állam, vallás, politikai rendszer szélsőséges egoizmusára épülő beállítódást. Ami eddig a fennmaradást jelentette. De most már, az egymásrautaltság idején inkább veszély. A saját egoizmusa a veszély az egoista számára. Az egoizmus legfőbb táptalaja a másik egoizmusa. Nincs tehát egyéni megoldás. Az önkorlátozással egybekötött közösségi megoldásra való igény pedig nem általános.

▼ **Dosztojevszkij, Conan Doyle, Georges Simenon nagy hatással voltak rád. Kortárs – akár világirodalmi, akár magyar – szerzők közül kiket olvasol szívesen, kik állnak közel hozzád?**

✔ A magyarok közül főleg a nyugatosok. Kosztolányi és Móricz. De Mikszáth, Török Gyula és Iványi Ödön is. Meg a népiek. Különösen Veres Péter. Az oroszok úgy általában. Velük nagyon mély, érzelmi kapcsolatban állok. A *Szindbád Szibériában* is valójában egy tisztelgés az orosz irodalom előtt, és csak másodsorban egy krimi. Gogoltól Turgenyevén át Bulgakovig jöhet minden, ami orosz. A német irodalommal is közeli a kapcsolat, mert azt eredetiben tudom olvasni. Kafkát, Schnitzlert, Thomas Mannt tartom a legtöbbre. És még sok-sok más író. Szeretem a görög Szamarakiszt, az amerikai Capote-t, a cseh Hašeket, a kolumbiai Márquezet. Szeretek találmokra olvasni könyveket. Skandináv, indiai, finnugor szerzők műveit. A novellairás szentháromságát Csehov, Maupassant, Csáth Géza jelenti számomra. Jók a népmesék, a mondák is. A pszichológiai, a szociológiai, az irodalomtörténeti művek is. A történelmi, helytörténeti könyvek, cikkek is. Ami természetes, hiszen én történelem–német–könyvtár szakos tanár vagyok. A történelem súlyozottan jelen van az írásaim-

ban, s ezzel kapcsolódok a Kondor–Baráth–Hász–Lengyel Péter-féle áramlathoz, a történelmi regény (sokadik) felfedezéséhez. De ez nem volt szándékos a részemről.

A külföldi krimiszerzők közül Conan Doyle és Georges Simenon állnak hozzám közel. Agatha Christie kevésbé. Túl tökéletes krimiket ír. Mint egy egyenlet. Nem szeretem a nagyon kacifántos krimiket sem. Például Ross Macdonaldnál mindig elveszítem a szálát. A valóságban persze bonyolult és egyszerű nyomozások egyaránt akadnak. Az elkövetés viszont sosem bonyolult. Előre kiókumlált alibik nem jellemzőek. Van egy rendőrségi szakértőm, akivel mindig megbeszéljük a kész könyvemet. A vele való beszélgetésekből a következő fontos tényeket szűrtem le, amelyeket igyekszem mindig szem előtt tartani: 1) Ha a nyomozó rájön, ki a tettes, az még korántsem jelenti, hogy a tettes meg is fog bűnhődni. A bíróság előtti bizonyítás egy külön küzdelem. És gyakran sikertelen. 2) Lehet szerepe a helyszínen talált cipőtalpnyomnak, egy otffelejtt zsebkendőnek és egyéb ilyen, krimikből jól ismert tényezőknek, de azért a legfontosabb az emberektől való információgyűjtés meg a kihallgatás. Egy realista krimi nagy része dialógusokból kell hogy álljon. 3) A klasszikus krimielvek szerint nem lehet elmebeteg, pszichésen zavart, nem beszámítható egyén az elkövető. A valóságban viszont sokszor ilyenek ölnek.

➤ Szindbáddal először Nyárligeten találkozunk, a második kötetben Szibériába deportálják, hogy aztán a harmadik könyvben (*Szindbád, a forradalmár*) ismét Nyárligeten nyomozzon. A keretes szerkezet egyfajta lezárságot sugall. Tervezel újabb kötetet?

➤ Nincs még lezárás. Már meg is írtam a negyedik részt. A címe valószínűleg az lesz: *Szindbád inspektor*. A detektív ezúttal a Német Szövetségi Köztársaságban nyomoz. A gazdasági csoda idején. És ezt sem tervezem lezárásnak. Szeretném folytatni a sorozatot, amíg élek. Az első Szindbád-kötet 1920 és 1944 között játszódott, a második 1944 és 1948 között, a harmadik 1948-tól 1956-ig. A negyedik pedig 1956-tól 1961-ig. Tehát közeledem a jelen felé. De közben az idő is telik, újabb érdekes korszakok következhetnek. Eredetileg a rendszerváltásig, 1989-ig akartam elvinni a sztorit. Már többre vágyom. Viszont a detektívem nem nyomozhat százévesen, tehát majd egy új főhőst kell keresnem. Aki mégis szorosan kapcsolódik elődjéhez, s így felléptetése nem töri meg a regényfolyamot. Hanem inkább új impulzusokkal gazdagítja. Új írói lehetőségeket ad számomra.

A *Szindbád inspektor* után azonban nem biztos, hogy közvetlenül egy újabb detektívregény jön. Írtam sok nem bűnügyi jellegű novellát is. Akár öt kötetre valót. De egyet biztosan lehetne belőlük csinálni. Valami jó koncepcióval. Voltak már páros történeteim, hármas történeteim, most lehetne a négy a bűvös rendezőelv.

ÉK SÁNDOR, Aradi vértanúk, 1950-es évek eleje, litográfia, 410 x 615 mm (TJM, ltsz. 2019.4.1.)